

NÉMETH VÁNYI KLÁRI

Dobos lovag, a Máramarosi Robin Hood

Jegyzetek Czóbel Minka *A két aranyhajszál* című regényének
folklorisztikus elemei kapcsán

Czóbel Minka *A két aranyhajszál* című regényét 1908-ban jelentette meg a Magyar Kereskedelmi Közlöny Hírlap és Könyvkiadó Vállalat.¹ Az elsősorban költőként számon tartott szerző mindössze két regénnyel és egy elbeszéléskötettel gazdagította a magyar irodalomtörténetet. 1891-ben írta első regényét, a *Hafiát*, majdnem húsz évvel később, 1906-ban pedig *Pókhálók* címmel elbeszéléskötetet adott közre. Az elbeszéléskötetben található a *Miter menyasszonya* című szöveg, amely a korábbi regény rövidített változatának tekinthető. 1908-ban jelent meg az utolsó nagyobb terjedelmű műve, *A két aranyhajszál*.

Pór Péter bonyolult és érzelmes meseként említi a regényt, amelyet a szerző a napimádó kultusz és különböző babonák köre épített.² A kortárs olvasók figyelmébe Szepesi Attila a következő sorokkal ajánlotta 2000-ben, a *Holmiban* megjelent *Cédruspalota* című írásában: „E különös regény szellemében is kuriózum. Semmiféle historikus és szociográfiai vonatkozása nincs. Egy körvonalak nélküli korszakok ködében lebegő birodalomban játszódik.”³ A bevezető után Szepesi a Felvidék sűrű erdőségeibe helyezi a mű cselekményét, ezt azzal indokolja, hogy Czóbel Minka gyermekéveit a Felvidéken töltötte. Czóbel Minka Dr. Kiss Margithoz írt levelében pontosan taglalja *A két aranyhajszál* keletkezéstörténetét: „Dobos (Aranyhajszál) minden Jókai befolyástól ment. Nem akar más lenni, mint egy mese, melyet szóról-szóra a máramarosi lakosoktól hallottam, és egy szála fűztem, mint a szárított gombát – legfeljebb pár nevet tettem hozzá. Ez határozottan nem compositio.”⁴

A két aranyhajszál fordulatokban gazdag cselekménye csakugyan mesébe illő. Főhőse Dobos lovag, akinek édesanyja kísértetiesen hasonlít Szűz Máriára, édesapjáról semmit nem tudunk. Egy elhagyatott, bájos kis erdei kunyhóban látja meg a napvilágot. Mikor fiatal férfivá serdül, megküzd az ördöggel, és jutalmul, mivel a csatából győztesen kerül ki, két aranyhajszálat kap sötét hajkoronájába, melyektől sérthetlenné válik. Tizenkét legényével járja a Kárpátok hegyláncait, a gazdagoktól rabol, a szegényeken segít. Lovagvára cédrusfából épült, ide húzódik vissza egy-egy nagyobb kaland után, itt fohászkodik atyjához: „Én Istenem! Atyám! Napkirály, vezérelj! Erősíts! Bátoríts!” Dobos lovag a Szigeti vásáron (Máramarossziget) beleszeret egy Winkler Amália nevű szép, szőke, férjezett, szász menyecskébe, aki később árulójává és közvetett módon gyilkosává válik.

Czóbel Minka anyai nagybátyja gróf Vay Ábrahám (1788–1855) éveken keresztül ült Máramaros vármegye főispáni székében. A Vay család több vadászkastéllyal rendelkezett az említett vármegyében. Ilyen volt például a dolhai kastély, a

Kicséráni erdőségben, melyről a *Hafia* és a *Miter menyasszonya* című művekben is olvashatunk.⁵ Czóbel hagyatékában számtalan Dolhára címzett levelezőlap és levél található. A Bereg vármegyei úri társaság, az anarcsi Czóbelek és a mándoki Forgách grófok a vadásziidényt mindig a Máramarosokban töltötték. Fényes Elek Magyarország Geográfiai Szótárában Dolháról a következőképpen ír: „Dolha Máramaros vármegye orosz magyar megye város közel Beregh megyéhez a Brasava mellett. Az itten lévő nagy erdőkben sok hamuzsír főzetik.”⁶

Czóbel Minka első regényének, a *Hafiának*⁷ pont egy ilyen emlékezetes őszi vadászat a tárgya. A címadó *Hafia* „máramarosi, szelíd, istenfélő, orosz lány”, egy Miter nevű ruszin legény jegyese. Mintegy mellékszálként fűzi a vadásztörténetbe a két fiatal ruszin szerelmi tragédiáját, melyet aztán 1906-ban, a *Miter menyasszonya*⁸ elbeszélésben precízen, pontosan kibont. Ebben a szövegben már a máramarosi hiedelemlágból merített folklórmotívumokkal operál. Ilyen motívum például Kilina Gyuró boszorkánymester története, amit egy Vaszily nevű ruszin fiú mesél a „Jager” uraknak. A történet a vadállatok pásztoráról szól. Minden tavasszal a főboszorkány kimegy az erdőre, és a vadállatoknak, a bolhától egészen a szarvasig, pászort választ. Ezeknek a feladata, hogy őrizzék a nyáját az emberektől, főként a vadászoktól. A legkiválóbb pásztorok a hajadon leányok, kiknek szeretőjük sincs, így minden erejükkel a nyájuk védelmére összpontosítanak. Vaszily a történet végén megjegyzi „Talán az idén a szarvasoknak hajadon pásztorjuk van, azért nem tudnak az urak löni.”⁹

Czóbel 1903-as *Opálok*¹⁰ című verseskötetében található a *Pásztor* című szöveg, amelyről zárójelben megjegyzi, Máramarosi monda. A vers témájaként ismételtén Vaszily története szolgál, a vadállatokat őrző szüzekről. Ezeknek a háttérismereknek a birtokában nem vonhatjuk kétségbe Czóbel Minka azon sorait, melyeket Dr. Kiss Margitnak írt *A két aranyhajszál* születését illetően.¹¹ A regény folklorisztikus jellegét erősítik azok a vándormotívumok, melyek a magyar szellemi néprajzból jól ismertek. Ilyen például a *Halálra táncoltatott leány* ballada variánsa az *Olánka tánca* című fejezetben. Dobos betyárjai két ruszin leányt, Morozuk Olenkát és Grubi Tavát rabolják el egy kis táncos mulatságra. A lányok feladata tilinkószóra táncsal mulattatni a vezért. Egy-egy betyár ropja a lányokkal. Pörögnek a lányok, aztán Grubi Tava egyre sápadtabbá válik, majd könnyörögni kezd: „Állj meg te furulyás, hagyjál egy kicsit pihenni! Látod, hogy véres a bocskorom, legalább hadd a vért kiönteni belőle!” Táncosa viszont nem engedi megállni, helyette szíven szúrja a szegény teremtet.¹² A halálra táncoltatott leány a balladák visszatérő eleme az a könnyörgés, amikor az áldozat azért rimánkodik, hogy csak annyi időre álljanak meg, míg a vért kiönti „Lukszárú cipőmből” , „Piros, bársony cipőmből”, „Rézpatkós csizmámból” stb.

A regény helyszínei sem Czóbel élénk fantáziájának merész játéka csupán. „Zuhogott az eső, sűrű sötétség szállt le a Swidovec völgyre. E sötétségbe zúgott a patlak morajló hulláma, folytonos egyformasággal, de közben megújuló erővel, mely ismét elgyöngült, mint egy örökös melódia örökké visszatérő üteme.”¹³ Ezekkel a sorokkal indítja kalandos útjára Czóbel Dobos lovagot. Már a szöveg elején pontos képet fest a helyszínről, sőt megnevezi, Swidovec: „Itt ered a Fekete Tisza. A Fekete Tisza, melynek forrása a Tisza kútfeje, Olda nevű előhavason, Swidovec-havas és a Csorna-havas völgyében két nagyobb csermej rohan le, ezzel alkotják a Fekete Ti-

szát”.¹⁴ A későbbiekben a következő földrajzi és településnevekkel találkozhatunk a regényben, Sziget, Bocskó, a Radnai Havasok, Huszt: „Sziget-Máramarossziget szabad koronai város Máramaros vármegyében, rónaságon, keletről az Iza folyóval egyesülő Róna folyó, délről a városon alul a Tiszába ömlő Iza folyó, északtól a Tisza folyótól környezve. Az oláhok Seigitnek, az oroszok Seikotának nevezik. Bocskó, Kis-Nagy és Német Bocskó orosz-német falu, Máramaros vármegyében a Tisza két partján. A Radnai Havasok a Máramaros déli határán húzódik. Máramaros területének körülbelül 9/10-ed része hegység. Huszt orosz-magyar város Máramaros vármegyében, egy kellemes vidéken. Régi omladozott vára egy magas kúpformájú kősziklás hegyre épült.”¹⁵ Czóbel tehát körvonalak nélküli, korszakok kódében lebegő birodalom helyett hiteles, geográfiai adatokból építi fel a regény helyszínét.

A két aranyhajszál cselekményszövésének központjában Dobos lovag áll. Jakiv Fedorovics Holovackij ruszin-ukrán folklorista Kárpát-Ukrán ballada gyűjtéséből származik többek között az a betyárballada, melynek hőse Oleszka Dovbus, kinek nemcsak neve, hanem tragikus sorsa is kísérteties hasonlóságot mutat Czóbel Dobos lovagjával.¹⁶ A hetyke betyárvezért Oleszka Dovbust, Zvinka nevű csélcsap szeretője árulja el és öleti meg. Őt is a férj lövi le, ahogyan a máramarosi Robin Hood-ot. A Máramaros vármegyei ruszin lakosok körében bizonyára ismert volt Oleszka Dovbus balladája, ami aztán ihletül szolgált Czóbelnek a meseregény megírásában, csak fel kellett fűznie, mit a szárított gombát. A hasonlat, mellyel a szerző több, mint hatvan éve élt, a Máramarosok apró falvaiban élő asszonyok jól bevált tartósító módszere. Kamráikban hosszú füzérekben lóg a télire eltett szárított gomba.

Jegyzetek

¹ CZÓBEL Minka: *A két aranyhajszál*. Bp., 1908.

² Lásd PÓR Péter: *Konzervatív reformtörekvések a századforduló irodalmában*. Justh Zsigmond és Czóbel Minka népiessége. Bp., 1974.

³ SZEPESI Attila: *A cédruspalota*. Holmi. 2000/2.

⁴ Dr. KISS Margit: *Czóbel Minka*. Bp., 1980, 236.

⁵ CZÓBEL Minka: *Hafia*. Bp., 1981.

⁶ FÉNYES Elek: *Magyar Geográfiai Szótára I*. Pest, 1851, 125.

⁷ CZÓBEL Minka: *Hafia*.

⁸ CZÓBEL Minka: *Pókháló*. Pécs, 2000.

⁹ Uo., 53.

¹⁰ CZÓBEL Minka: *Opálok*. Bp., 1903.

¹¹ Dr. KISS Margit: *Czóbel Minka*, 236.

¹² CZÓBEL Minka: *A két aranyhajszál*. Bp., 1908, 39.

¹³ Uo., 1.

¹⁴ S. BENEDEK András: *Máramaros megye. Honismereti írások a Monarchia korából*. Bp. – Beregszász, 1997, 7.

¹⁵ FÉNYES Elek: *Magyarország Geográfiai Szótára I*, 126.

¹⁶ DOMONKOS Sámuel: *Betyárok a tűznél*. Bp., 1959, 313-316.